

Samarbeid mellom skole og logoped – til det beste for elever som stammer

Av Cliff Baluyot og Åse Sjøstrand

Kontaktlærere og andre ansatte på skolen er i tillegg til foreldre en svært viktig samarbeidspartner for logopeder til elever som stammer. Sammen med logopeden kan ansatte på skolen bidra til å legge til rette i undervisning og i vurderings-situasjoner. I denne artikkelen beskrives et slikt samarbeid.

Innledning

For en ung person som vokser opp er kanskje skolen den arenaen som i aller størst grad skal være med å forme hvordan han eller hun forholder seg til andre. Skolen er åstedet for den første forelskelsen, for akademiske prestasjoner og nederlag, og for første møte med autoriteter. I klasserommet stilles en rekke krav til muntlig deltakelse gjennom blant annet høytlesing, presentasjon, gruppediskusjoner og opprop. Den sosiale konteksten med mange jevnaldrende kan potensielt føre til pinlige situasjoner, episoder med opplevelse av nederlag, erting og mobbing (Langevin & Gervais, 2013). De erfaringene eleven gjør seg på skolen vil kunne farge hvorvidt han eller hun er åpen om taleflytvansken sin til andre, eller hvorvidt vedkommende søker hjelp og oppfølging senere i livet (Whyte & Kelman, 2012). Gjennom møter med ungdom og voksne som stammer, hører vi stadig om opplevelser knyttet til å lese eller holde presentasjoner, som har endt i flauhet og skam. Vi vet imidlertid at det er mange som har gode opplevelser på skolen, og vi møter også dem som har fått til vellykkede samarbeid med lærere og har følt seg godt ivaretatt.

I denne artikkelen peker vi på rettighetene til oppfølging og tilrettelegging som elevene som stammer har i grunnskolen. Vi diskuterer også hvordan vi som logopeder kan legge til rette for et regelmessig samarbeid med skolen, og hvordan tilpasning i klasserommet kan være med å bidra til en god skolehverdag for elever som stammer. Artikkelen dreier seg i hovedsak om elever i grunnskolen som stammer. En del av temaene vi tar for oss vil likevel være overførbare til elever med løpsk tale, og til barn i barnehagen eller eldre elever. Artikkelen baserer seg på våre erfaringer, og samtaler med andre logopeder om deres opplevelse av å samarbeide med lærere og skole. Vi viser fortløpende til litteratur der det finnes.

Rett til riktig vurdering

Å få logopedisk oppfølging om man ønsker det, er en individuell rett hjemlet i både opplæringsloven (1998, § 4A) og i loven om folketrygd (1997, § 5–10) for barn, unge og voksne. Det kanskje ikke like mange vet, er at elever med taleflytvansker også har rett på tilrettelegging i undervisningen og vurderingssituasjoner.

Tilrettelegging i klasserommet

I forskrift til opplæringsloven (2006) står det at elevens forutsetninger ikke skal trekkes inn i vurderingen av fag. At en elev noen ganger står fast eller bruker lenger tid på å uttrykke seg skal ikke få farge lærerens karaktersetting, eller sensors vurdering i en eksamenssituasjon. Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven (2013, § 12, § 17) gjør det klart at alle med funksjonsnedsettelse har rett på tilrettelegging av undervisning og vurderingssituasjoner, og at brudd på denne rettigheten er å regne som diskriminering. Lovverket sier imidlertid ingenting om hvordan denne tilretteleggingen skal gjennomføres i praksis. Her må vi logopeder bidra med fagkompetanse.

Vi møter ofte elever som føler seg misforstått og feilvurdert av lærere. For noen handler det om mangel på grunnleggende forståelse av vansken. Noe av tilretteleggingen er dermed informasjon til ansatte om hva stamming er. Senere kan du lese om hva et informasjonsmøte til skolens ansatte kan romme og hvordan et slikt møte kan øke lærernes kompetanse og trygghet. Logopeden kan også samarbeide med lærer og elev om hvilke tilpasninger som kan gis i klasserommet.

Tilrettelegging på eksamen

Når det kommer til tilrettelegging på eksamen må eleven søke rektor om dette (Forskrift til opplæringsloven, 2006). Det er rektor som avgjør hvilke ordninger som skal gjelde, og noen rektorer kan kreve en uttalelse fra logoped. Det kan i uttalelsen inngå noen konkrete eksempler på tiltak i en eksamenssituasjon. Eleven trenger ikke vedtak om spesialundervisning for å kunne søke om tilrettelegging på eksamen. Forskrift til opplæringsloven (2006) sier at tilpasningen som gis på eksamen skal være slik at eleven får vist kompetansen sin, at tilpasningen ikke skal gi eleven fordeler, og at den ikke skal være så omfattende at eleven ikke blir prøvd i kompetansemålene. *Norsk Interesseforening for Stamming og Løpsk tale* (NIFS) kommer i sin brosjyre *Stamming og løpsk tale i skolen* (2016) med noen konkrete forslag

til slik tilpasning: Ved å gi eleven utvidet tid på muntlig eksamen, eller fjerne tidsbegrensingen helt, kan noe av stresset vi vet en vurderingssituasjon kan skape, forsvinne. Slik får læreren signalisert sin interesse i det eleven har å si, ikke hvordan det blir sagt. Noen elever setter pris på at logopeden blir med inn i timen for å minne på og hjelpe til med bruk av taleflytteknikker. Å kombinere bruk av muntlig aktivitet og skrift, samt å supplere med manus eller allerede innspilt lyd er også forslag som NIFS trekker frem. Det må understrekes at slike tiltak alltid bør diskuteres med eleven, og elevens ønsker og behov bør danne grunnlaget for de forslag logopeden kommer med til rektor. Logopedtimene kan være et godt sted å prøve ut de forskjellige tiltakene (Guitar, 2014). Eleven vet selv hva som fungerer best for seg.

Informasjonsformidling

God informasjon til nærpåsoner kan være med på å fjerne stereotypier og øke aksept for stamming. I sin forskning på holdninger til stamming fant Flynn og St. Louis (2011) at kunnskap og kjennskap til stamming gir større grad av positive holdninger og reaksjoner til stamming hos miljøet rundt. Kunnskapen som ungdomsskolelærere har om stamming og hvor de kan få videre hjelp og informasjon er ifølge Flottorp (2012) svært varierende. Gjennomsnittet av de spurte lærerne hadde i liten til noen grad kunnskap om stamming og om hvordan undervisning kan tilrettelegges. Lærerne var svært usikre på hvor de kunne få råd og veiledning om tilrettelegging av undervisningen. Ufarliggjøring og informasjon om sin egen vanske kan også gi bedre selvtillit hos dem som selv stammer (Boyle, 2013). Dermed blir informasjonsformidling del av den logopediske oppfølgingen, og et ledd i den åpenheten vi som logopeder stadig fremmer.

Samtale og løpende kontakt med kontaktlærer

Ved å bedre læreres kunnskap om stamming og tilrettelegging kan logopeden være med på å forenkle hverdagen til både læreren og eleven. Åpenhet om stamming er avgjørende for å utvikle positive holdninger knyttet til kommunikasjon (Boyle, 2013). For læreren er det derfor viktig å snakke med eleven om stamming, anerkjenne taleflytvansken og de utfordringene som følger med. Han eller hun formidler samtidig et ønske om å hjelpe på best mulig måte. Dette vil kunne bidra til å redusere potensielle negative konsekvenser av stammingen (Shapiro, 2011). Med økt forståelse for vansken og aktiv involvering i den logopediske oppfølgingen, vil læreren være bedre i stand til å hjelpe eleven. Det fungerer ifølge Guitar (2014) best å involvere læreren i den logopediske oppfølgingen dersom eleven gir

samtykke til det. Det er derfor viktig at logopeden drøfter dette med eleven på forhånd.

For å etablere et godt samarbeid kan man som logoped starte med å initiere et møte med læreren. Målet med møtet er å utveksle informasjon slik at man sammen kan hjelpe eleven å nå sine logopediske mål (Walton, 2013). Logopeden kan be læreren fylle ut kartleggings skjemaet «Til deg som har en elev som stammer» (<https://www.statped.no/laringsressurs/sprak-og-tale/til-deg-som-har-en-elev-som-stammer/>) før møtet. Skjemaet gir innsikt i noe av elevens atferd i klasserommet, men kartlegger også hva læreren vet om stamming og hvilke håndteringsmåter han eller hun merker seg. I det første møtet vil det være naturlig å informere om hva stamming er og hva slags oppfølging som er aktuell for eleven. Shapiro (2011) fremhever betydningen av å møte læreren med gjensidig respekt og støtte for å legge best mulig til rette for et godt og aktivt samarbeid. I tillegg til å snakke om stamming og lærerens rolle i oppfølgingen bør logoped derfor vise interesse for lærerens arbeid. Man kan for eksempel spørre om lærerens fagplaner og elevens individuelle læringsmål. Sammen kan logoped og lærer drøfte hvordan elevens utfordringer arter seg i klasserommet og hvordan de kan møte disse. Læreren ser eleven i mange ulike situasjoner gjennom en hel skoleuke, og kan dermed være en god kilde til informasjon som er viktig for deg som logoped. Ved å gi læreren detaljert informasjon om hvordan stamming kan arte seg, som sekundæratferd og unngåelser, kan læreren fange opp elevens stamming i klasserommet, og dermed si noe om hvordan elevens stamming og kommunikasjon utvikler seg (Reardon-Reeves & Yaruss, 2013).

Logopedtime med lærerbesøk

Det kan være nyttig å invitere læreren inn i en logopedtime (Walton, 2013). Dette vil gi læreren større innsikt i det eleven arbeider med, noe som vil være verdifullt å ta med seg i elevens overføringsarbeid fra logopedkontoret til klasserommet. Det er viktig at læreren får en forståelse av hvordan logopedet hjelper eleven med sine taleflytvansker med alt det innebærer (Guitar, 2014). Det kan for eksempel dreie seg om tiltak for å øke taleflyten; redusere bruk av unngåelsesstrategier; øke aksept for stamming og bedre elevens generellere kommunikasjonsferdigheter. I likhet med eleven selv, er det hensiktsmessig for læreren å vite elevens mål for den logopediske oppfølgingen. Logoped og lærer kan avtale jevnlig møter, eller opprettholde kontakten på telefon og e-post om hvordan stammingen arter seg, hvilke reaksjoner eleven og medelever viser til stamming, og hvordan det kan

tilrettelegges for eleven (Reardon- Reeves & Yaruss, 2013). I tillegg vil lærerens tilstedeværelse signalisere for barnet at den logopediske oppfølgingen er viktig både for eleven og læreren. Videre kan det gi barnet en opplevelse av at han eller hun ikke er alene med sine taleflytvansker, snarere at det er flere voksne som bryr seg og ønsker å hjelpe.

Informasjonsmøte for alle skolens ansatte

I tillegg til møtet med kontaktlærer vil et informasjonsmøte med alle lærere, assistenter og andre ansatte på skolen være et godt sted å starte for å danne et felles grunnlag for å forstå stamming (Ramig & Dodge, 2009). Møtet gir fagpersoner rundt eleven en mulighet til å stille spørsmål og dele sine erfaringer med taleflytvansken. For mange kan det passe å ta informasjonsmøtet i et lærermøte eller rett etter undervisningsslutt. For en skole med en stram timeplan og mange elever med ulike behov kan det være vanskelig å finne tid til et slikt informasjonsmøte. Det kan derfor være fint å minne om at informasjonen som gis på et slikt møte ikke bare gagnar eleven som læreren selv jobber med, men alle elever med taleflytvansker som er innom skolen på et tidspunkt. Derfor oppmuntrer vi ofte alle lærerne på skolen til å komme på møtet.

Innholdet i et informasjonsmøte må bestemmes med utgangspunkt i elevens ønsker og behov (Whyte & Kelman, 2012). Mange elever kan være med å bestemme hva et slikt informasjonsmøte skal romme, og noen ønsker kanskje også å bli med for å si noe selv. Målet med møtet er i hovedsak å forklare lærere og andre ansatte på skolen hva stamming er og ikke er. Reardon-Reeves & Yaruss (2013) anbefaler at logopeden i et informasjonsmøte med ansatte i grunnskolen, kan ta utgangspunkt i følgende punkter:

- Hva er stamming?

Spørsmålet «hva er stamming?» er for mange et naturlig sted å begynne. For å besvare dette kan logopeden vise til årsaksforklaringer, risikofaktorer, prevalens og insidens. Ofte kan dette punktet være med på å knuse noen myter. Sønsterud og Hoff sin artikkel i antologien *Ord til besvær* (Albrigtsen, Stauri, & Wright, 2017) kan være fin som en forberedelse til informasjonsmøtet.

Her er ny forskning på feltet samlet. Statpeds serie med informasjonsfilmer, *Når barnet stammer*, finnes på statped.no og kan være fine å vise på møtet om det gjelder et førskolebarn eller barn i småskolen.

- Hvordan arter stamming seg?

Videre opplever vi det ofte som positivt å vie tid til hvordan stammingen arter seg. Dette kan godt illustreres med Sheehans isfjell (Sheehan, 1970). Selv om bildet er godt kjent for oss logopeder kan det være nytt for mange lærere. Dette er en god anledning til å beskrive hvordan stammingen kan arte seg, også når den ikke alltid er synlig eller hørbar. Noen elever stammer mye i en situasjon og lite i en annen. Noen elever har unngåelsesatferd som å ikke ta opp hånden selv om man kan svaret eller ikke melde seg frivillig til å lese. Unngåelsesatferd kan imidlertid opprettholde eller øke frykten for å stamme og vil derfor være et viktig aspekt å ta tak i for deg som logoped (Ramig & Dodge, 2009). En lærer som er oppmerksom på disse aspektene kan også være en god samarbeidspartner både for logopeden og eleven.

- Logopedisk oppfølging – hva er det og hva er realistiske mål for oppfølgingen?

Informasjonsmøtet er også en god anledning til å si noe om hva eleven jobber med hos logopeden og hva som er realistiske mål for logopedisk oppfølging (Walton, 2013). For mange kan det være nyttig å få vite at målet i logopedtiden ikke alltid er opphør av stamming, men heller være redusert unngåelse, økt deltagelse eller større kontroll.

- Oppfølging og tilrettelegging på skolen – hva fungerer?

Til slutt passer det ofte å drøfte hva som kan være god tilrettelegging på skolen. The Michael Palin Centre for Stammering Children har laget kortfilmen *Wait! I'm not finished yet* basert på samtaler med barn og ungdommer som stammer og hva de ønsker fra lærerne sine. Til filmen er det laget et lite hefte med informasjon til lærere og nærpersioner (<https://www.cnwl.nhs.uk/wp-content/uploads/Stammering-SUGGESTIONS-SHEETS1.pdf>) som er oversatt til norsk: <https://www.statped.no/globalassets/laringsressurs/dokumenter/veiledere/ressursark-for-larere-med-elever-som-stammer-feb2016.pdf>. En annen konkret ressurs å gi ut eller henvise til er *Norsk Interesseforening for Stamming og Løpsk tale* sine informasjonsbrosjyrer, som kan bestilles på www.stamming.no.

Heftet *Stamming og løpsk tale i skolen* inneholder informasjon om hvordan stamming kan påvirke en skolehverdag, hvilke rettigheter elever med taleflytvansker har og hva skolen kan gjøre for å legge til rette. Det kan være hensiktsmessig å legge inn tid til en spørsmålsrunde, eller til å drøfte erfaringer etter hvert.

Informasjonsmøte for klassen

Formålet med informasjon til klassen er ofte å bidra til å skape økt aksept og forståelse (Ramig & Dodge, 2009). Det kan være et effektivt tiltak for å ufarliggjøre stammingen både for eleven som stammer og medelevene, og kan være en måte å redusere erting i klasserommet (Schneider & Kohmaescher, 2017). En presentasjon om stamming gir medelever muligheten til å lære hva stamming er og hvordan vansken utarter seg for den enkelte elev (Walton, 2013). Klassen kan få oppklart eventuelle spørsmål og misforståelser, og eleven kan gi tips og råd til hvordan han/hun ønsker at klassekameratene skal forholde seg til stammingen.

En presentasjon om stamming kan planlegges i felleskap av eleven, læreren og logoped. Elevens rolle i selve presentasjon kan variere ut i fra elevens ønsker, fra ingen deltakelse til å lede hele eller deler av presentasjonen (Ramig & Dodge, 2009). Det er spesielt viktig at eleven er komfortabel med sin involvering i prosessen, og at informasjonen som gis er i samråd med eleven (Whyte & Kelman, 2012). I forberedelsesfasen er det viktig å øve og gjøre grundige forberedelser slik at presentasjonen blir en positiv opplevelse. Logoped og elev blir sammen enige om innholdet i presentasjonen. Hva er det viktig at medelevene vet om stamming? Den amerikanske interesseorganisasjonen FRIENDS, har utarbeidet et forslag til hva en klasseromspresentasjon om stamming kan inneholde (FRIENDS, 2013). De foreslår å vise hvordan stamming høres ut, lære elevene om kjente personer som stammer, og forklare klassen hva man gjør hos en logoped. Medelevene kan også få prøve seg på ulike teknikker som brukes i oppfølgingen. Avslutningsvis anbefaler FRIENDS å ta opp erting og kommentarer rettet mot stamming og diskutere hva klassen kan gjøre for å legge til rette og hvordan medelevene kan forholde seg til stammingen. Også klinikere har satt sammen lignende forslag til hvordan en presentasjon kan arte seg. Ramig og Dodge (2009, s.51) har skissert sine forslag for en presentasjon i følgende tabell:

Aktivitet	Ansvar
Intro	Lærer
Hva er stamming?	Logoped
Kjente personer som stammer	Elev
Videoklipp	Logoped
Stamming – quiz	Elev
Oppsummering	Lærer

Det må samtidig understrekes at ikke alle opplever det som nødvendig å informere klassen. For andre vil det oppleves for fryktinngytende. Det bør derfor foretas individuelle vurderinger om behovet for en slik presentasjon. Noen elever kan i stedet oppmuntres til å fortelle noen av vennene sine om stammingen på egenhånd (Whyte & Kelman, 2012). Mange logopeder og elever vi snakker med forteller at de har hatt positive erfaringer med å vise episoden om stamming fra NRK Super-serien *Sånn er jeg og sånn er det*.

Tilrettelegging i klasserommet

Et godt samarbeid mellom logoped og lærer gir en felles forståelse for hva stamming er og hvordan det preger den aktuelle eleven. Det vil gjøre det enklere for læreren å gjøre tilpasninger i klasserommet og være bevisst elevens logopediske mål, og følge disse opp.

Kommunikasjonsregler

Læreren kan med enkle grep skape et «stammevennlig» klasserom der eleven ivaretas samtidig som det legges til rette for at eleven øker sin muntlige deltakelse. Det første steget bør være en samtale mellom elev, lærer og logoped der man drøfter hvordan man kan støtte eleven i utfordrende snakkesituasjoner (Schneider & Kohmaescher, 2017). Noen elever kan også like å skrive et brev til læreren med sine ønsker om tilpasning i klasserommet (Walton, 2013). Vi stiller oss bak Whyte og Kelman (2012) som synes den beste måten lærere kan lære om stamming er å lytte til eleven selv. Mange elever har selv gode og kreative ideer til tilpasning.

I det følgende beskrives eksempler på tiltak som læreren kan gjennomføre i klasserommet. Merk at tiltakene er generelle og bør tilpasses hver enkelt elev. Mange lærere ønsker seg et sett med regler for hva de kan gjøre i klasserommet når de har elever som stammer. Vi tror at tilretteleggingen blir best om regelen får være at læreren skal spørre eleven og samarbeide med ham/henne om tilretteleggingen. Disse punktene kan imidlertid passe for noen, og mange av tiltakene vil læreren kjenne igjen som kommunikasjonsregler som allerede rår i klasserommet. Logopeden kan være behjelpelig med å vise hvordan de er spesielt aktuelle for elever som stammer.

- La eleven snakke i fred

En god regel er å gi *god tid* når elever snakker eller leser (Whyte & Kelman, 2012). Sørg for at medelevene lytter til hverandre og tar ned hendene når noen andre snakker. Etabler gjerne en regel om at det ikke er lov å avbryte hverandre. Det gir alle elevene mulighet til å snakke uten å bli stresset av andre. Læren kan si tydelig ifra til eleven, også utenfor klasserommet, at han eller hun har tid til å lytte, og vil vente til eleven har sagt det hun/han vil (Reardon-Reeves & Yaruss, 2013).

- La eleven komme til ordet tidlig eller la elevene snakke i tilfeldig rekkefølge

Å snakke etter tur basert på plassering i klasserommet eller opprop i alfabetisk rekkefølge kan føre til spenning og engstelse som bygger seg opp. Dette kan for noen føre til mer stamming eller mer ubehag i kommunikasjonssituasjonen. Det samme gjelder å snakke på slutten av en time når de andre elevene ivrer etter å komme seg ut. Noen elever synes derfor det er enklere å vite at de skal få komme til tidlig, eller at de blir valgt tilfeldig og slipper å vente (Reardon-Reeves & Yaruss, 2013).

- Håndsignal – en avtale mellom elev og lærer

Enkelte elever lar være å rekke opp hånden i frykt for å stamme, til tross for at han eller hun vet svaret. Andre kan prøve å skjule stammingen ved å late som om man ikke vet eller tøyse det bort. Da er det viktig med åpenhet og forståelse for at man ikke ønsker å snakke. Fra en elev som stammet fikk Whyte og Kelman (2012) et råd om hvordan elever kan signaliserer til læreren at de ønsker å snakke:

- Rekke opp hånden med *åpen* hånd – eleven ønsker å svare
- Rekke opp hånden med *lukket* hånd – eleven vet svaret, men ønsker ikke å svare akkurat nå

Eleven må ikke benytte håndtegnet, men det å vite at man har denne muligheten, kan også fungere som en trygghet som reduserer stress og frykt for å stamme (Whyte & Kelman, 2012). Læreren må være oppmerksom på at stammingen kan variere, og at det derfor kan være dager eleven foretrekker å ikke snakke.

- Del opp klassen i mindre grupper

Å snakke foran en forsamling kan være nervepirrende for de fleste. For elever som stammer kan dette være en utfordring som trigger mer stamming og potensielt fører til negative opplevelser og mer unngåelse (Guitar, 2014). Læreren bør ikke gå ut fra at eleven ikke vil holde presentasjon i klassen, men bør spørre eleven hva den selv ønsker. Dersom eleven har behov for det, kan læreren ta hensyn og legge til rette for positive opplevelser med snakking. Reardon-Reeves og Yaruss (2013) anbefaler logoped, lærere og elev å lage et hierarki der eleven gradvis venner seg til et større publikum. Det kan bety å starte med å holde en presentasjon for læreren, før man går videre til en liten gruppe med elever. Etter hvert som eleven blir tryggere

kan man gradvis øke antall elever i gruppen til man til slutt står foran hele klassen. Enkelte elever har ikke behov for at det blir tilrettelagt med mindre grupper. Noen har, tvert imot, veldig nytte av å bli utfordret på lik linje som medelevene.

- Vær en god modell

Det er læreren som setter tonen for klasseromskulturen og legger føringer for hvordan man møter hverandre. Læreren bør derfor gå foran som et godt eksempel, både når det gjelder talen og holdninger generelt (Reardon-Reeves & Yaruss, 2013). En god talemotell har fokus på *hva* som blir sagt og ikke *hvordan* det blir sagt. Talen er rolig og bærer preg av senket taletempo, enkle setninger og få spørsmål om gangen. Videre er det viktig å opprettholde naturlig øyekontakt selv om eleven stammer, og å unngå å fullføre elevens ord eller setninger.

- Håndtere erting og mobbing

Det er ikke uvanlig at elever som stammer blir ertet eller mobbet på skolen (Langevin & Gervais, 2013; Mooney & Smith, 1995). Eleven som blir mobbet kan lære seg måter å håndtere det på, men det er først og fremst de som utfører mobbingen som er ansvarlig for at den negative oppførselen opphører. Her har læreren et ansvar for å forebygge slik oppførsel og ta ordentlig tak i det hvis det oppstår. I tillegg til å innføre en generell nulltoleranse for mobbing, er det viktig å forklare for klassen at erting og mobbing kan føre til mer stamming.

Klasserommet som øvingsarena

Klasserommet kan være et egnet sted for å prøve ut taleflytteknikker, om dette er noe eleven jobber med (Walton, 2013). For noen elever kan det være en viktig del av oppfølgingen å øve på å overføre teknikkene fra logopedkontoret til dagligdagse situasjoner (Ramig & Dodge, 2009). Da er det til god hjelp at læreren vet hvilke strategier eleven jobber med. Det finnes ingen mirakelknikker som kurerer stamming. Taleflytteknikker er derimot verktøy som kan benyttes til å endre på talen og redusere og/eller endre stammeøyeblikk. Mange opplever at det kreves hardt arbeid for å oppnå den kontrollen over talen som er ønsket. Læreren kan bidra ved å hjelpe eleven med å huske på å bruke teknikkene i konkrete situasjoner, etter avtale. For noen elever som vil bruke strategier eller knikker fra logopedkontoret i timen er det viktig å vite at læreren er innforstått med hva de jobber med,

og kan følge opp og kjenne igjen når eleven bruker en strategi som f.eks. kontrollert flyt (Walton, 2013). Videre kan læreren gi positiv tilbakemelding når eleven husker å ta i bruk teknikkene. Dette krever stor bevissthet hos læreren og et godt samarbeid med logopeden. Det er viktig at læreren i disse konkrete tilfellene roser bruk av teknikk heller enn spontan flyt. Det er heller ikke hensiktsmessig at lærerne ber eleven bruke teknikk i alle situasjoner der han eller hun står fast, men at det avtales med eleven når og hvordan de kan være en påminner. Når det gjøres rett kan dette bidra til å bekrefte og synliggjøre den logopediske progresjonen, samt føre til mestringfølelse og økt motivasjon for videre arbeid (Shapiro, 2011).

Avslutning

Det er få voksenpersoner utenom elevens foresatte som befinner seg i en så unik posisjon som læreren (Walton, 2013). Han eller hun ser eleven daglig, ofte over lengre perioder, og er tilstede i naturlige snakkesituasjoner. I tillegg er læreren en viktig rollemodell som i stor grad påvirker hvordan elevene i en klasse forholder seg til hverandre. Læreren kan i så måte spille en svært viktig rolle i den logopediske oppfølgingen. Et godt samarbeid mellom logoped, elev og skole kan være med på å bedre skolehverdagen til en elev som stammer. God informasjon om hva stamming er og ikke er, danner et felles grunnlag for samarbeidet mellom skole, logoped og foreldre. Det blir ofte logopedens rolle å gi læreren den informasjonen som trengs om stamming. God dialog med eleven om hva han eller hun ønsker for å kunne uttrykke seg på best mulig måte i klasserommet er nødvendig. Med denne kunnskapen kan læreren gjøre elevens kommunikasjonssituasjon tryggere og gi eleven den tilpasningen han eller hun har krav på.

Litteraturliste

- Albrigtsen, A., Stauri, T., & Wright, M. A. (2017). *Ord til besvær : livet med stamming*. Oslo: Abstrakt forl.
- Boyle, M. P. (2013). Psychological characteristics and perceptions of stuttering of adults who stutter with and without support group experience. *Journal of Fluency Disorders*, 38(4), 368–381.
doi: <http://doi.org/10.1016/j.jfludis.2013.09.001>
- Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven. Lov 21. juni 2013 nr. 61 om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne.
- Flottorp, L. M. (2012). Ungdomsskolelæreres erfaring med og kunnskap om stamming. En spørreundersøkelse.
- Flynn, T. W., & Louis, K. O. S. (2011). Changing adolescent attitudes toward stuttering. *Journal of Fluency Disorders*, 36(2), 110–121.
- Folketrygdloven. Lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd.
- Forskrift til opplæringslova. Forskrift 23. juni 2006 nr. 724 om opplæringslova.
- FRIENDS. (2013). How to give a classroom presentation on stuttering. Retrieved from <https://www.friendswhostutter.org/how-to-give-a-classroom-presentation-on-stuttering-2/>
- Guitar, B. (2014). *Stuttering: an integrated approach to its nature and treatment* (4th ed. ed.). Philadelphia, Pa: Lippincott Williams & Wilkins.
- Langevin, M., & Gervais, C. (2013). *Teasing and bullying experienced by children who stutter; an update and comparison to reported incidence of children with SLI, ADHD, and Autism*. Paper presented at the College of Speech Language Pathologists & Audiologists (ACLSPA) annual Conference, Edmonton, AB, Canada.
- Mooney, S., & Smith, P. K. (1995). Bullying and the child who stammers. *British Journal of Special Education*, 22(1), 24–27.
- NIFS. (2016). Stamming og løpsk tale i skolen.
- Opplæringslova. Lov 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa.
- Ramig, P., & Dodge, D. (2009). *The child and adolescent stuttering treatment & activity resource guide*: Nelson Education.
- Reardon-Reeves, N., & Yaruss, J. S. (2013). *School-age stuttering therapy: A practical guide*: Stuttering Therapy Resources, Incorporated.
- Schneider, P., & Kohmaescher, A. (2017). *My child stutters – what can I do?* Neuss: Natke.

Shapiro, D. A. (2011). *Stuttering intervention: a collaborative journey to fluency freedom* (2nd ed. ed.). Austin, Tex: PRO-ED.

Sheehan, J. G. (1970). *Stuttering: Research and therapy*.

Walton, P. (2013). *Fun with fluency for the school-age child*.

Whyte, A., & Kelman, E. (2012).

Understanding Stammering Or Stuttering: A Guide for Parents, Teachers and Other Professionals: Jessica Kingsley Publishers.

